«Тәврат қануни вә Инҗил — Уларниң немә мунсавити бар?»

Кириш сөз

Тәврат билән Инҗил оттурисида немә мунасивәт бар, Тәврат қануни билән Инҗил оттурисида немә пәриқ бар? Тәврат дәври билән Инҗил дәвриниң оттурисида немә пәриқ бар? Немишқа әрштин назил қилинған бу һәр икки китап бизгә керәк? (Тәврат, Зәбур, Инҗилниң бир пүтүн екәнлигигә ишинимиз; һәммисини «Муқәддәс Китап» яки «муқәддәс язмилар» дәп атаймиз. Мошу йәрдә биз «Зәбур»ни Тәвратниң бир қисми дәп һесаблаймиз).

Жуқирриқи соаллар интайин муһимдур; җавап бериш үчүн Худаниң Муқәддәс Китапниң һәр бир қисмида болған мәхситини издишимиз керәк. Шу һәқиқәт көрүнидуки, Инҗилсиз Тәвратни толуқ Тәврат дегили болмайду; Тәвратни Инҗил чүшәндүриду, Тәвратму Инҗилни чүшәндүриду вә Тәврат арқилиқ Инҗилда ашкарә қилинған сирлар техиму рошән көрүниду. Башқа йәрләрдә биз Тәврат билән Инҗилниң бир-бири билән болған мунасивитини тән билән башниң бир-бири билән болған мунасивитигә охшитимиз.

Қисқиси, Тәврат вә Инҗил Худаниң йолдин тенәп кәткән, еғир

кесил басқан бир инсанийәткә болған җавапидур. Тәврат кесәлниң еғир һалитини ашкарилайду вә униңға топтоғра диягноз бериду; Инҗил болса бизни тевипқа, йәни Рәб Әйса Мәсиһкә тонуштуруп бериду. Инсанийәтни басқан, роһий өлүм елип баридиған әҗәллик кесәл болса гунадур; Әйса Мәсиһ инсанийәтни шу кесәлдин Қутқузғучидур.

Әнди Тәвратта немә ишлар хатирилиниду?

Оқурмәнләр үчүн төвәндики аддий ихчам йәкүнни беримиз: —

(1) Худаниң аләмни яритиши, шундақла буниңдики муддиа-мәхсити, болупму инсанда болған муддиа-мәхсити;

(2) Худаниң инсан билән әслидики йеқин мунасивити

(3) Шу мунасивәтниң инсанниң гуна садир қилғини түпәйлидин бузулуши

(4) Худаниң инсанниң гунайи вәҗидин чүшидиған балаю-апәтләр тоғрилиқ вәһийси вә шундақ туруқлуқ инсанийәтни Өзигә йеқин мунасивәткә қайтидин кәлтүрүш тоғрилиқ вәдиси

(5) Худа агаһ-бешарәт қилғинидәк, инсанниң гунайи вәҗидин чүшидиған «тәрбийилик җаза» болған апәтләр (мәсилән, Нуһ пәйғәмбәр дәвридики топан, «Бабил мунари» қатарлиқ вақиәләр)

(6) Худаниң инсанийәтни Өзигә йеқин мунасивәткә қайтидин кәлтүрүш тоғрилиқ вәдиси Ибраһимни Өзигә чақириши билән башлиниду. У Ибраһимға: «**Сән арқилиқ йәр йүзидики барлиқ аилә-қәбилиләргә бәхит ата қилиниду**» дәп вәдә қилиду («Яритилиш» 12:3). Кейин, бу вәдә Ибраһимдин чиққан әл, йәни Йәһудий хәлқигә қалдурулған.

(www.mukeddeskalam.com дегән тор бетидин Тәврат тәпсилий тонуштурулған «Тәврат, Зәбур, Инжил тоғрилиқ умумий кириш сөз»ни көрүң).

Худа «**Улар арқилиқ йәр йүзидики барлиқ аилә-қәбилиләргә бәхит ата қилиниду**» дәп вәдә қилған; әнди У Йәһудий хәлқи арқилиқ биз («йәр йүзидики әлләр»)гә «бәхит йәткүзидиған» қандақ ишларни қилди? Уларниң тарихиға нәзәр салидиған болсақ мундақ хуласигә келишкә болиду: —

(1) Худа Йәһудий хәлқигә Өзиниң мутләқ һәққанийлиғи вә пак-муқәддәслигини аян қилди. Булар Худа уларға тапилиған барлиқ қанун-бәлгилимиләрдә мужәссәмләшкән. Башқа әлләрму бу қанунлар арқилиқ Худаниң тәбиитидин азрақ болсиму чүшәнчигә егә болған.

(2) Йәһудий хәлқи Муса пәйғәмбәр арқилиқ чүшүрүлгән бу пүткүл қанун-түзүмләргә әмәл қилишқа тиришип-тирмишип интилишлири давамида өзлириниң гунакар тәбиитиниң асаритигә әсир болуп қалғанлиғини билип йәтти.

(3) Бундақ қаттиқ савақни билгәндин кейин, Исраилда өз гуналиқ тәбиитини обдан билгән, Худаға садиқ болған бир «қалди» пәйда болди. Шуниң билән улар өзлириниң бир Қутқузғучиға болған қәтъий моһтаҗлиғини тонуп йәткән; Қутқузғучи дунияға кәлгәндә улар уни қобул қилишқа тәйяр еди.

(Худаниң «қалди»сидин башқилар болса өзиниң қайта-қайта өткүзгән сәһвәнликлиригә көзини жумуп, өзлирини башқа әлләр билән селиштуруп: «һәрһалда, биз бу «бутпәрәс капирлар»дин яхшимиз» дейишти. Бирақ Худа уларниң қәлбигә қарап уларни әмәлийәттә капирлардин бәттәр дәп билди).

(4) Көп пәйғәмбәрләрниң һаяти вә сөзлири хатириләнгән Тәврат-Зәбурда, һәрқайси дәвирләрдә яшиған көплигән пәйғәмбәрләрниң баянлири арқилиқ Худа кәлгүсидә бир Қутқузғучи, йәни Мәсиһни әвәтидиғанлиғини көрсәткән. Мәсиһ кәлгәндә У: (а) Өз азап-оқубәтлири билән Шәйтанни мағлуп қилиду; (ә) аввал Исраилға, андин барлиқ башқа әлләргә гуналарниң кәчүрүмини елип келиду; (б) ниҗат, йәни йеңи (мәңгүлүк) һаятни елип келиду; башқичә ейтқанда У Худаниң инсанда, болған әслидики мәхсити, йәни «**Инсан образимиз вә сүритимиз болсун**» дегән мәхситини ахирида әмәлгә ашуриду («Яр.» 1:26).

(5) Ахирида, Исраил хәлқи арқилиқ Қутқузғучи-Мәсиһ туғулуп дунияға кәлди. У дәл «барлиқ әлләргә ата қилинған бәхит»тур.

Жуқирида тилға елинған биринчи, иккинчи, үчинчи вә төртинчи бәхит-бәрикәт йәткүзидиған басқучлар Тәвратниң асасий мәзмунидур. «Тәврат» дегәнниң мәниси «йолйоруқ», «һидайәт» — у

пәқәт Худаниң әмрила әмәс, бәлки инсанларға Худаға қәтъий моһтаҗлиғи тоғрилиқ тәлим-тәрбийә берип, Худа билән яраштуруш йолини, йәни ниҗатни аян қилидиған китаптур. Инҗилниң асасий хәвири Худаниң ниҗатини елип кәлгән Мәсиһниң дунияға келиши, әлвәттә; шуңа Тәврат билән Инҗилниң бир-бири билән болған мунасивити «тән билән баш»ниң мунасивитидур — айрилмас бир пүтүнлүкниң икки қисмидур.

Тәвратниң һул һәқиқити Худаниң Ибраһимниң нәсиллири болған Йәһудий хәлқи билән бағлиған әһдисидур. Әһдиниң асаси болса Муса пәйғәмбәргә тапшурған муқәддәс қанун. Шу қанун «Мис.» 19:5-6дә ихчамлиниду: —

«Әнди силәр әгәр дәрһәқиқәт Мениң сөзүмни аңлап, әһдәмни тутсаңлар, ундақта барлиқ әлләрниң арисида Маңа хас бир гөһәр болисиләр — чүнки пүткүл йәр Мениңкидур — вә силәр Маңа каһинлардин тәркип тапқан хас бир падишалиқ вә муқәддәс бир қовм болисиләр». Мана бу сән Исраилларға дейишиң керәк болған сөзләрдур».

Оқурмәнләр мошу әһдиниң ениқ бир шәртқә асас қилинғанлиғини байқиялайду — шу асаси болса «әгәр» дегән муһим сөздә мужәссәмләштүрүлгәндур: «Әгәр... Мениң әһдәмни тутсаңлар, ундақта... силәргә... бәхит ата қилимән» дегәндәк. Бундақ әһдә пүтүнләй адил бир әһдә, әлвәттә; лекин һәммимизгә ениқки, Исраил өз күчигә тайинип Худаниң бу әһдисини туталмиди һәм һазирғичә туталмайватиду (бизму уларниң орнида болған болсақ, охшашла болаттуқ). Шуңа шундақ дейишимизгә болидуки, муқәддәс

қанунниң «вәзиписи» инсанийәттә болған гунаниң өз әйнини паш қилиштин ибарәттур. «Гал.» 3:19-25дә мундақ дейилиду: —

«Ундақта, Тәврат қанунини чүшүрүштики мәхсәт немә? У болса, инсанларниң итаәтсизликлири түпәйлидин... йолға қоюлған... ундақта, Тәврат қануни Худаниң вәдилиригә зитму? Яқ, һәргиз! Әгәр бирәр қанун инсанларни һаятлиққа ериштүрәләйдиған болса, ундақта һәққанийлиқ җәзмән шу қанунға асасланған болатти. Һалбуки, муқәддәс язмилар пүткүл аләмни гунаниң илкигә қамап қойған. Буниңдики мәхсәт, Әйса Мәсиһниң садақәт-етиқади арқилиқ вәдиниң етиқад қилғучиларға берилиши үчүндур. Лекин етиқад йоли келип ашкарә болғичә, биз Тәврат қануни тәрипидин қоғдилип, ашкарә болидиған етиқадни күтүшкә қамап қоюлғанидуқ. Шу тәриқидә, бизниң етиқад арқилиқ һәққаний қилинишимиз үчүн Тәврат қануни бизгә «тәрбийилигүчи» болуп, бизни Мәсиһкә йетәклиди. Лекин етиқад йоли ашкара болуп, униңдин кейин биз «тәрбийилигүчи»ниң назаритидә болмидуқ».

Мошу йәрдин муқәддәс қанунниң **биринчи** роли «тәрбийилигүчи» екәнлигини көримиз (бу роли униң бирдин-бир роли әмәс, әлвәттә).

Исраил Худаниң «Әгәр Мениң әһдәмни тутсаңлар...» дегән сөзлирини аңлапла «Хәлиқниң һәммиси бир еғиздин» дәрһал

җавап берип: «— **Пәрвәрдигар буйруғанниң һәммисигә чоқум әмәл қилимиз!**» деди. «Мис.» 19:8). Лекин пәқәт бир нәччә һәптидин кейин, бу чирайлиқ вәдә пүтүнләй бузулди. Һәтта улар «Пәрвәрдигар буйруғанниң һәммисигә чоқум әмәл қилмаймиз!» дегән болса әмәлийәткә йеқин болатти.

Юқуриқи язмиға қайтайли: «**Тәврат қануни...инсанларниң итаәтсизликлири түпәйлидин... йолға қоюлған**». Бу сөзниң һәртәрәплимилик мәниси бар. Биринчи вә әң муһим мәниси биз жуқурида тилға алған, «Гал.» 2:19дә көрситилгән — Худа Тәврат қанунини пүткүл инсанийәттики гуна мәсилисини толуқ паш қилғучи қорали болушқа бәргән. «Рим.» 7:13дә Тәврат қануни тоғрилиқ дейилгәндәк: «**Ундақта, яхши болғини** (йәни Тәврат қанунидики әмир) **маңа өлүм болдиму? Һәргиз ундақ әмәс! Бәлки, гунаниң (Тәврат қанунидики) әмир арқилиқ қәвәтла қәбиһ болғанлиғи очуқ ашкарилансун дәп, әнә шу гуна бу яхши әмирдин пайдилинип, мәндә өлүм пәйда қилди**».

Қоли гал болған бир малайни мисалға алайли, сафада олтирип һеч иш қилмиған вақтида униң қолиниң галлиғи башқиларға яки өзигиму һеч билинмәйду. Лекин бириси униңдин бирәр ишни тәләп қилсила униң қолиниң галлиғи дәрһал һәммигә аян болиду. Шуниңдәк «әмр» һәммини паш қилип, Тәврат қануни гунайимизни ашкарә қилиду. Худаниң әмригә «әмәл қилай» дегәнсери, гуна тәбиитимиз барғансери паш қилиниду.

Кесәл адәм өзиниң кесәллик әһвалини билиши яки билмәслиги

мүмкин; тевип униңға «һалиңиз интайин хәтәрлик», десиму, лекин у бу шум диягнозни қобул қилиши натайин; болупму сирттин қариғанда һәммиси сақ көрүнсә, у бу гәпгә ишәнмәслиги мүмкин. «еғир оператсийә керәк» дейиш һечқандиқимизға хушяқмайду, әлвәттә; лекин роһий җәһәттин ейтқанда, һәммимизниң һалити дәл шундақтур. Тәврат қануни бизгә «әҗәллик кесилиңиз бар» дегән диягноз йәткүзиду; диягнозни роһ-қәлбгә тевип болған Мәсиһ Әйса тәридин җәзмләштүрүлгәндур: «**Инсанниң ичидин чиқидиғинила, инсанни напак қилиду. Чүнки шулар — яман нийәтләр, зинахорлуқ, җинсий бузуқлуқлар, қатиллиқ, оғрилиқ, ачкөзлүк, рәзилликләр, алдамчилиқ, шәһванийлиқ, һәсәтхорлуқ, тил-аһанәт, тәкәббурлуқ вә һамақәтликләр инсанниң ичидин, йәни униң қәлбидин чиқиду — бу рәзил ишларниң һәммиси инсанниң ичидин чиқип, өзини напак қилиду**» («Мар.» 7:21-23).

Бу «Йәһудий хәлқи»гила кәлтүрүлгән диягноз әмәс, бәлки һәммимизниң һалитини бекиткән диягноздур. Бундақ дәһшәтлик әһвалимиз Адәматиниң итаәтсизлиги вә имансизлиғиниң ақивитидур — У Худаниң «**яхши билән яманни билгүзгүчи дәрәқ**» тоғрилиқ: «**Шу дәрәқниң мевисидин йемигин; чүнки униңдин йегән күнүңдә җәзмән өлисән**» дегән әмри вә агаһиға ишәнмиди. Адаматимиз шу мевини йегән күнидә җисманий җәһәттә өлмиди, Һава-анимизму өлмиди; лекин улар униңдин техиму муһим хәһәттин өлгән — улар иккиси роһий җәһәттин өлгән. Адәматимиз Худани сезәлмәйдиған, тониялмайдиған болуп

қалди. Униң әвладлири болған бизләрниң һалимиз туғулғандин тартип охшаштур; расул Павлус шу һалитимизни мундақ тәсвирләйду: «қәбиһликлиримиз һәм гуналиримизда өлгән» («Әф.» 2:1). Җисманий өлүм пәқәт роһий өлүмдин чиққан муқәррәр ақивәттур («Рим.» 5:12ни көрүң).

Һалимизни тоғра баян қилған диягнозни қобул қилишниң өзи кеслимизгә шипа болмайду, әлвәттә. Өзимиз тевипниң өзи алдиға келип, униң бизгә шәхсән давалашлирини қобул қилишимиз керәк. Интайин рошәнки, лекин йәнила дейиши керәкки, инсанлар өзлириниң тиришип-тирмишип интилишилири билән һәққаний болуп мәңгүлүк һаятқаеришәләйдиған болса, ундақта бир Қутқузғучиниң немә һаҗити? Чүнки Инҗилниң асасий хәвири — «Қутқузғучи кәлди!» («Инҗил»ниң мәниси «хуш хәвәр»). Расул Павлус бу тоғрилиқ мундақ дәйду: «Әгәр бирәр қанун инсанларни һаятлиққа ериштүрәләйдиған болса, ундақта һәққанийлиқ җәзмән шу қанунға асасланған болатти».

Әнди йениға келишимиз керәк болған тевип зади ким? У болсиму, Рәб Әйса Мәсиһдин башқа һеч ким әмәс. Мәсиһ «Пәрисийләр» дегән диний мәзһәптикиләр тәрипидин: «Сән бажгир вә һәр хил гунакар адәмләргә һәмраһ болуп келиватисән» дәп әрз қилинғанда, Униң муну җавапи хатириләнгән: —

«Әйса уларға җавапән:

— Сағлам адәмләр әмәс, бәлки кесәл адәмләр тевипқа моһтаждур. Мән һәққанийларни әмәс, бәлки гунакарларни товиға чақирғили кәлдим» («Луқа» 5:27-32).

Пәрисийләр өзлирини: «Тәврат қанунини чиң тутуватимиз» дәп қарап, «һәммимиз һәққаний адәммиз» дәп һесаблиғини түпәйлидин, өзлириниң һечқандақ тевипқа һаҗәтмән болғанлиғини көрәлмәйтти. Леким «баҗгирлар вә гунакар адәмләр» өз өзлирини гунаниң асарәтлиридин қутқузалмайдиғанлиғини, шундақла Худаниң ниҗатиға қәтъий моһтаҗ болғанлиғини ениқ көрәйтти, шуңа Рәббимиз уларға һәмраһ болушқа хуш болди. Қәдирлик оқурмән, өзиңизниң ниҗатқа болған моһтаҗлиғиңизни көргәнмусиз?

«Инҗил»ниң түп мәхсити қандақтур йеңи бир қанун яки бир түркүм йеңи бәлгүлимиләр болуш әмәс, **бәлки бизгә Тевипниң Өзини тонуштуруштур**. Шуңа униң маһайити Тәврат вә униңда болған қанунниң маһайитидин пүтүнләй башқичидур. Улуқ Тевипимизниң дәрвәқә биз үчүн әмирлири бар, бирақ Униң шу әмирлирини тутушқа болған күч йәнила шу Тевипниң Өзидин келиду — Биз шах дәрәққә уланғандәк, Униңға тайинип, Униң әмирлирини тутушқа Униңдин күч елип, Униң билән алақидә яшап роһий мевә беримиз. Рәббимиз: «Мәңгүлүк һаят шуки, бирдин-бир һәқиқий Худа — Сени вә Сән әвәткән Әйса Мәсиһни тонуштин ибарәттур» дәп елан қилиду («Юһ.» 17:3). Худани тонуш, Худа билән шундақ мунасивәттә турушниң өзи болса ниҗаттур. Расул Петрусниң төвәндики баянини көрәйли: —

«Силәр Худани вә Рәббимиз Әйсани чоңқур тонуғансери, меһир-шәпқәт вә хатирҗәмлик силәргә һәссиләп ашқай! Бу дуайимниң асаси — биз бизни Өзиниң шан-шәриви вә есил пәзилитиниң тәсири арқилиқ Чақирғучини чоңқур тонуғанлиғимиз үчүн, Униң илаһий күч-қудрити һаятимизға вә ихласмәнликтә меңишимизға керәклик болған һәммини ата қилди. У мошу пәзиләтлири арқилиқ бизгә қиммәтлик, әң улуқ вәдиләрни бәрди, булар билән силәр бу дуниядики һавайи-һәвәсләрдин болған ипласлиқтин қутулуп, Худалиқ тәбиәткә ортақ несип болалайсиләр» («2Пет.» 1:2-4).

Расул Павлус бу ишларни техиму аддий ипадиләйду: —

«Рәб Әйсаға етиқад қилғин, вә шундақ қилсаң, өзүң һәм аиләңдикиләрму қутқузулиду!» («Рос.» 16:13)

«Демәк, «Әйсаниң Рәб екәнлигини ағзиң билән етирап қилсаң вә қәлбиңдә Худаниң Уни өлүкләр арисидин тирилдүргәнлигигә ишәнсәң, қутқузулисән»! Чүнки инсан қәлбидә етиқад қилиш билән һәққаний қилиниду, еғизида етирап қилиш билән ниҗатқа еришиду. Муқәддәс язмиларда дейилгәндәк; «Униңға етиқад қилғучиниң һәр бири һәргиз йәргә қаритилмас»... Рәббимиз Өзигә нида қилғанларниң һәммисигә мол байлиқлирини айимайду. Чүнки Тәвратта:

«Кимдиким Рәбниң намини чақирип нида қилса қутқузулиду» дәп йезилған» («Рим.» 10:9-11, 13).

Биз йәнә бир қетим ниҗатниң қандақ келидиғинини еник көрсәткән, Инҗилдики «тевип» тоғрилиқ шу баянни көрәйли. Баян Мәсиһниң Матта (Лавий) исимлиқ, көзгә илинмайдиған бир баҗгирни чақирғини билән башлиниду. Диндар Йәһудийларниң нәзиридә Матта һәтта капирдин бәттәр еди, чүнки у Рим империйәси үчүн хәлиқтин еғир селиқларни үндүрүшкә Римға ғалчи болди: —

«Бу ишлардин кейин, У йолға чиқип, Лавий исимлиқ бир баҗгирни көрди. У баҗ жиғидиған орунда олтаратти. У униңға:

— Маңа әгәшкин! — деди.

У орнидин туруп, һәммини ташлап, Униңға әгәшти.

Лавий өйидә Униңға катта бир зияпәт бәрди. Улар билән зор бир топ баҗгирлар вә башқиларму шу йәрдә һәмдастихан болғаниди. Бирақ Пәрисийләр вә уларниң еқимидики Тәврат устазлири ғудуңшуп Униң мухлислириға:

— Силәр немишқа баҗгир вә гунакарлар билән бир дастиханда йәп-ичип олтирисиләр?! — дәп ағриништи.

Әйса уларға җавапән:

— Сағлам адәмләр әмәс, бәлки кесәл адәмләр тевипқа моһтаждур. Мән һәққанийларни әмәс, бәлки гунакарларни товиға чақирғили кәлдим» («Луқа» 5:27-31).

Мана булар тевипниң сөзлиридур. «Пәрисийләр» көрүнүштә өзлирини Тәврат қануниға актип әмәл қилғандәк көрситәтти. Униң үстигә, улар «муқәддәс қанун»дики бәлгүлимиләргә өзлири халиғанчә чәктин ашқан бәзи бәлгүлимиләрни қошувалғаниди (мәсилән, «Мар.» 7:1-13ни көрүң). Лекин улар муқәддәс қанунниң уларниң ички дунниясиға болған тәләплиригә писәнт қилмайтти. Шуңа улар өзлирини һәққаний (шундақла өзлиригә һечқандақ «тевип» керәк әмәс) дәп биләтти. Лекин Рәббимизниң йәр йүзидики күнлири қәйт қилинған «Матта», «Маркус», «Луқа» вә «Юһанна»ни әстайидил оқуған оқурмәнләр көрәләйдуки, уларниң билгини пүтүнләй хата. Бирақ өзлириниң Худаниң кәчүрүмигә һаҗәтмән, йеңи һаятқа моһтаҗ болған гунакар дәп билгәнләр болса тевипниң диягнозини вә шипасини қобул қилишқа тәйяр туратти (вә туриду). Баҗгир Матта (Лавий) дегән киши (Инҗил «Матта»ни язған муәллип) улардин бири еди.

Тевипниң шипаси Тәвраттики пәйғәмбәрләр арқилиқ бизгә аян қилиниду; улар һәм тевипниң дунияға келиши һәм Униң шипасиниң хәвирини алдинала ейтқан. Худаниң гунани бир тәрәп қилидиған, Мәсиһдә болған шипаси Тәвратта «йеңи әһдә» дейилиду. Йәрәмия пәйғәмбәр «йеңи әһдә» тоғрилиқ мундақ бешарәт бәрди: —

«**Мана, шу күнләр келидуки, — дәйду Пәрвәрдигар, — Мән Исраил җәмәти вә Йәһуда җәмәти билән йеңи әһдә түзимән; бу әһдә уларниң ата-бовилири билән түзгән әһдигә охшимайду;**

шу әһдини Мән ата-бовилирини қолидин тутуп Мисирдин қутқузуп йетәклигинимдә улар билән түзгән едим; гәрчә Мән уларниң йолдиши болған болсамму, Мениң улар билән түзүшкән әһдәмни бузған, — дәйду Пәрвәрдигар. Чүнки шу күнләрдин кейин, Мениң Исраил җәмәти билән түзидиған әһдәм мана шуки:

— Мән Өз Тәврат-қанунлиримни уларниң ичигә салимән,
Һәмдә уларниң қәлбигиму язимән.
Мән уларниң илаһи болимән,
Уларму Мениң хәлқим болиду.

Шундин башлап һеч ким өз йеқиниға яки өз қериндишиға: — «Пәрвәрдигарни тонуғин» дәп үгитип жүрмәйду; чүнки уларниң әң кичигидин чоңиғичә һәммиси Мени тонуп болған болиду; чүнки Мән уларниң қәбиһлигини кәчүримән һәмдә уларниң гунайини һәргиз есигә кәлтүрмәймән, — дәйду Пәрвәрдигар» («Йәр.» 31:31-34).

Бу әһдини диққәт қилип оқусиңиз, Пәрвәрдигар нурғун қетим: «Мән,... Мән... Мән...Мән... қилимән» дегән. Бу әһдә: «Уларниң ата-бовилири билән түзгән әһдигә охшимайду; шу әһдини Мән ата-бовилирини қолидин тутуп Мисирдин қутқузуп йетәклигинимдә улар билән түзгән» дегәндәк әмәс; демәк, буниңда «Әгәр ... мундақ қилсаңлар, әнди мән... қилимән» дегәндәк шәртләр мәвҗут әмәс. Бу, Худаниң Өз ихтияри билән қилидиған ишидур, вә һәр бир қобул қилғучи үчүн, бир мөҗизидур. Әһдидә

вәдә қилинған ишларни Худаниң Өзи қилиду; әһдини қобул қилған барлиқ кишиләрниң роһ-қәлбидә мөҗизә яритилиду. Әһдиниң асаси, уни барлиққа кәлтүргән йилтизи Тевипниң гуналиримиз үчүн тартқан азаплиридидур. Төвәндә биз бу тоғрилиқ көпрәк тохтилимиз.

Худа Әзакиял пәйғәмбәр арқилиқ охшаш әһдини йәнә бир қетим җакарлиди: —

«— **Мән сүпсүзүк суни үстүңларға чачимән, буниң билән силәр пак болисиләр. Силәрни һәммә паскинилиғиңлардин вә бутлириңлардин паклаймән. Мән силәргә йеңи қәлб беримән, ичиңларға йеңи бир Роһ салимән; тениңлардики таш жүрәкни елип ташлап, меһрлик бир қәлбни ата қилимән. Мениң Роһумни ичиңларға киргүзүп, силәрни әмир-пәрманлирим бойичә маңғузимән, һөкүмлиримни тутқузимән, шуниң билән уларға әмәл қилисиләр**» («Әз.» 36:25-27)

Йәнә диққәт қилип оқусиңиз, бу йәрләрдиму қилчилик шәртләр мәвҗут болған әмәс. Худа қайта-қайта «**Мән,... Мән... Мән...Мән... қилимән**» дегән. Әнди әһдини қобул қилиш үчүн немә қилишимиз керәк? Расул Петрус дәл мошу соалға җавап берип мундақ дәйду: —

«**Това қилиңлар, һәр бириңлар Әйса Мәсиһниң намида гуналириңларниң кәчүрүм қилиниши үчүн чөмүлдүрүшни**

қобул қилиңлар вә шундақ қилсаңлар Худаниң илтипати болған Муқәддәс Роһ силәргә ата қилиниду. Чүнки бу вәдә силәргә вә силәрниң балилириңларға, жирақта туруватқанларниң һәммисигә, йәни Пәрвәрдигар Худайимиз Өзигә чақирғанларниң һәммисигә ата қилиниду» («Рос.» 2:38-39).

«Суға чөмүлдүрүш»ни қобул қилиш һәргиз қандақтур һаят беридиған бир сеһрий рәсим әмәс, бәлки (а) Әйсаниң сөзлиригә итаәт қилиш; (ә) Худа инсанларға «йеңи әһдә мәндә әмәлгә ашурулсун» дәп Мәсиһкә болған етиқадни билдүрүшкә бәргән вә бекиткән ипадидур («1Пет.» 3:18-21)

соал: — Әнди това қилип, Мәсиһкә етиқад бағлиған, әмма техи «суға чөмүлдүрүш»ни қобул қилмиған һаләттә әһдини қобул қилип, ниҗатқа еришидиғанлар барму? Әлвәттә бар; болупму «суға чөмүлдүрүш»ни қобул қилиштики мувапиқ шараит болмиса яки уни өткүзүшкә мувапиқ ишәшлик етиқадчи йоқ болған әһвалда Худа бу ишқа Егидур, У халиған болса «суға чөмүлдүрүш»ни қобул қилмиған бир етиқадчиға Өзи роһини берәләйду; У аввал қәлбимиздә болған етиқадқа қарап, андин бизниң дуния алдида Униң сөзигә итаәт қилишимизға қарайду.

(Мәсилән «Луқа» 23:39-43ни көрүң. Рәб Әйсаниң йенида чапрас яғачқа миқланған җинайәтчи Әйсаға қарап Униңға ишинип етиқад қилди. Әйса униңға «Бәрһәқ, Мән саңа ейтайки, бүгүн сән Мән билән биллә җәнәттә болисән» деди. Бу җинайәтчи етиқади түпәйлидин ниҗатқа еришкән, лекин униң «суға чөмүлдүрүш»ни

қобул қилишиға мүмкинчилик йоқ еди, әлвәттә).

Шуңа Инҗил «йеңи бир қанун» әмәс, бәлки бизләрни тевипқа тунуштурушнтин ибарәттур.

Ундақта, етиқадчиниң Тәврат қануниға немә мунасивәт яки алақиси бар? Биз етиқадчилар Тәврат қануниға қандақ қаришимиз керәк? Расул Павлус бу тоғрилиқ мундақ дәйду: —

«**Худди шуниңдәк, қериндашлар, силәр Әйса Мәсиһниң қурбанлиқ тени арқилиқ Тәврат қануниға нисбәтән өлдүңлар. Буниң мәхсити силәрниң башқа бирисигә, йәни өлүмдин Тирилгүчигә бағлинишиңлар вә шуниң билән Худаға мевә беришиңлардин ибарәттур**» («Рим.» 7:4).

Грек тилида: «**силәрниң башқа бирисигә... бағлинишиңлар**» дегән ибарә адәттә әргә йеңидин тәккән қизниң еригә болған мунасивитини билдүриду. Адәмата вә Һаваана вә улардин кейин никаһлинип бир-биригә бағланған һәр бир әр-аял «бир тән» болиду («Яр.» 2:24, «Мат.» 19:6, «Әф.» 5:31). Шуниңдәк Мәсиһкә етиқад қилған барлиқ кишиләр Худа тәрипидин униң билән «**бир роһ**» қилиниду — «**Рәбгә бағланғучи болса Униң билән биллә бир роһтур**» («1Кор.» 6:17). Жуқирики һәқиқәткә қариғанда, Әйса Мәсиһниң Өз өлүми арқилиқ қилған әмәллири билән һәр бир етиқадчи «**Тәврат қануниға нисбәтән өлди**»; чүнки Мәсиһ: (а) өлүмидә барлиқ гуналиримизниң җазалирини Өзи тартқан; (ә) гунаниң етиқадчиларда болған күчи вә асаритини бузуп ташлап, һәр бир етиқад қилғучи кишини гунаниң әсирлигидин қутқузған.

Мәсиһниң бизни дәп ада қилған бу улуқ хизмити «Рим.» 5:12-8:39дә тәпсилий тәсвирлиниду.

Шуңа Мәсиһкә етиқад қилғандин кейин, Тәврат қанунидики 613 әмир-бәлгилиминиң етиқад қилғучи кишигә һечқандақ тәливи қалмайду. «Һечқандақ тәливи қалмайду» дегәнлик етиқадчи һазир әхлақсиз яки бузуқ һаятни өткүзиду дегәнлик әмәс, бәлки униңда һазир йеңи бир һаят бар, дегәнликтур; шу йеңи һаятниң болуши билән худди ятлиқ қиз йеңи ерини мәмнун қилишқа интилгәндәк у һәр бир ишта Мәсиһни мәмнун қилишқа яшайду. Бундақ йеңи ятлиқ болған, еригә көңли толуқ чүшкән чоңқур сөйгүси болған бир қиз тоғрилиқ ойлинайли. Ериниң униңға «өй башқуруш тоғрисидики бәлгүлимиләр» дегән бир дәптәрни беришиниң һаҗити йоқтур! Шундақ бир хиял бәк күлкилик болмамду?! ерини чоңқур сөйгини үчүн у йолдишиға чоңқур сөйгүси болғандин кейин у даим қандақ ойлайдиғанлиғини чүшәндүрүшкә андин һәтта у тәләп қилмайму, униң арзулирини әмәлгә ашурушқа тиришиду. Худаниң ирадиси, җамаәтниң Мәсиһкә болған мунасивити шуниңға охшаш болуштин ибарәттур. Нәтиҗә болса «Худаға мевә бериш»тур.

Һәммимизгә аян, «мевә» өсүмлүкниң қандақтур бирхил тиришип-тирмишип интилиши билән әмәс, бәлки униң пәқәт Худаниң илтипати болған аптап, ямғур вә тупрақниң озуқлуғини қобул қилиши билән келиду, халас. Шуниңға охшаш, Мәсиһкә таянған киши Худа билән болған йеқин алақиси һәм сирдашлиғи билән Униңға шан-шәрәп кәлтүридиған тилсимат мевә бериду: —

«**Вәһаләнки, Роһниң мевиси болса меһир-муһәббәт, шад-хурамлиқ, хатирҗәмлик, сәвир-тақәт, меһрибанлиқ, яхшилиқ, ишәш-садиқлиқ, мөмин-мулайимлиқ вә өзини тутувелиштин ибарәт**» («Гал.» 5:22)

Мәңгүлүк һаят Худаниң һәқсиз соғитидур («Әф.» 2:8, «Рим.» 6:23). Бәзиләрниң Худаниң бу шапаитигә төһмәт чаплап: «Мән Худаниң мәңгүлүк һаятни, җүмлидин Униң кәчүрүми болған илтипатини қобул қилимән, андин халиғанчә һәрқандақ қәбиһликни қилишқа болиду!» дәп езип кәткәнлиги үстидә сәл тохталмисақ болмайду. Худаниң шундақ кишиләрни ахирида қаттиқ җазаға бекитиши пүтүнләй адил иштур («Рим.» 3:8). Улар мәңгүлүк һаятниң Худаниң һәмраһлиғида өткүзүлидиған бир һаят, шуниңдәк Худаниң ирадисигә мувапиқ һалда өткүзүлидиған бир һаят болғанлиғини көрүшни халимай қәстән көзлирини кор қилиду.

Жуқирида биз Мәсиһ вә Униң җамаитини йеңидин той қилған әр-аялниң мунасивитигә охшаттуқ. Биз йәнә, Инҗилни бир «қолланма» әмәс дегән едуқ. Һалбуки, әр өз өйигә баш болуш сүпитидә аялиға бир нәччә тәләплири болғандәк, Инҗил дәрвәқә Мәсиһниң расуллири арқилиқ Өз җамаитигә йәткүзгән бәзи әмирлирини өз ичигә алиду. Бу әмирләрниң түп маһийитидә роһий әмриләр болғачқа, худди мәлум кишиниң өз өйидикиләргә қойған тәләплири аилисидин сиртта туруватқан адәмләргә нисбәтән чүшиниш мүмкин болмайдиғандәк, Мәсиһниң әмирлирини пәқәт Мәсиһкә тәвә болғанларла чүшиниши мүмкин.

Шу йәрдә биз бу тилсимат әһдиниң қандақ йол билән барлиққа кәлтүрүлгәнлиги, қандақ йол билән барлиқ етиқад қилғучиларға һәқсиз йәткүзүлгәнлигигә көңүл қоюп ойлишимизға тоғра келиду. Әһдә гәрчә инсанларға һәқсиз болсиму, у чәксиз бир баһа билән кәлгәндур. Мәсиһ Өзи уни барлиққа кәлтүрүшкә бәдәл төлиди; Тәврат вә Зәбурниң бешарәтлири бойичә, Инҗилдики гувалиқ бойичә, Рәб Әйса Мәсиһ чапрас яғачқа миқланғанда, У «пүткүл дунияниң гуналирини елип ташлайдиған» қурбанлиқ болди. Шуңа у Инҗилда «Худаниң Қозиси» дәп атилиду. Өзидә гуна йоқ болғучи өзлириниң гунайи түпәйлидин мәңгүлүк өлүмгә лайиқ болғанлар (бизләр) үчүн шу дәһшәтлик җазани көтәрди. Униң пүтүнләй пак-муқәддәс салаһийити билән у барлиқ инсанларниң гуналирини көтирип, уларға тегишлик болған мәңгүлүк җазаларни қобул қилиш үчүн чапрас яғачта алтә саәт азап тартти.

«Мәсиһ бизни Тәврат қанунидики ләнәттин һөр қилиш үчүн орнимизда ләнәт болуп бәдәл төлиди. Бу һәқтә муқәддәс язмиларда: «Яғачқа есилған һәрқандақ киши ләнәткә қалған һесаблансун» дәп йезилған. Шуниң билән Мәсиһ Әйса арқилиқ Ибраһимға ата қилинған бәхит ят әлликләргиму кәлтүрүлүп, биз вәдә қилинған Роһни етиқад арқилиқ қобул қилалаймиз» («Гал.» 3:13-14)

«Чүнки Мәсиһ бизни Худа билән яраштуруш үчүн, йәни һәққаний Болғучи һәққаний әмәсләрни дәп, бирла қетимлиқ азап-оқубәт чәкти; гәрчә У тән җәһәттә өлтүрүлгән болсиму,

лекин роһта җанландурулди» («1Пет.» 3:18).

Шундақ болупла қалмай, Униң өлүминиң гунаниң түп маһийити яки йилтизини бир тәрәп қилиши билән барлиқ етиқад қилғучилар өз инсаний түп шәхсий тәбиитидин, йәни гуналиқ тәбиитидин азад қилиниду; демәк, Мәсиһкә етиқад қилиши билән һәр бири иккинчидин гунаниң қули болмайду: —

«Бир адәмниң бир қетимлиқ итаәтсизлиги арқилиқ нурғун кишиләр дәрвәқә гунакар қилинип бекитилгәндәк, бир адәмниң бир қетимлиқ итаәтмәнлиги биләнму нурғун кишиләр һәққаний қилинип бекитилиду» («Рим.» 5:19).

«Шуни билимизки, гунаниң макани болған тенимиз кардин чиқирилип, гунаниң қуллуғида йәнә болмаслиғимиз үчүн, «кона адәм»имиз Мәсиһ билән биллә чапрас яғачқа миқлинип өлгән (чүнки өлгән киши гунатин халас болған болиду)» («Рим.» 6:6-7).

«Гунаға һеч тонуш болмиған кишини Худа бизни дәп гунаниң өзи қилди; мәхсити шуки, бизниң Униңда Худаниң һәққанийлиғи болушимиз үчүндур» («2Кор.» 5:21).

Пәйғәмбәрләрниң (жуқурида тилға елинған) «йеңи әһдә» тоғрисидики баянлириға қариғанда, пәқәт қәлб-роһумизниң Мәсиһкә бағланған һалда яшишимиз билән Мәсиһниң әмирлирини

ада қилалайдиған болимиз. Бундақ бирлик яки бағлиниш Инҗилдики көп йәрләрдә «Рәбдә болуш», «Мәсиһдә болуш» «Роһта (йәни Худаниң Өз Роһида, Муқәддәс Роһта) меңиш» дегән ибариләр билән билдүрүлиду.

Гәрчә Тәврат қанунидики 613 әмир-бәлгилиминиң етиқад қилғучи кишигә һазир һечқандақ **қануллуқ** тәливи яки шәрт қойған йери қалмиғини билән, Мәсиһкә етиқад қилғучи һәр бир адәм шу қедимки қанундики көп йәрләрдин сөйүниду, униңдин көп пайдилиниду, көп даналиқ алиду; чүнки биз уни оқуп, уни бәргүчи Худаниң һәққаний вә адил маһайити униңда рошән әкс әттүрүлгәнлигини көргүчи болимиз. Униңда мол даналиқ-һәқиқәт бардур; жуқурида ейтқинимиздәк, әгәр биз һәрдаим «Рәбниң қандақ ойлайдиғанлиғини чүшәндүрүшкә андин һәтта У тәләп қилмай туруп Униң арзулирини әмәлгә ашурушқа тиришиш»ни халисақ ундақта пүткүл Тәврат, җүмлидин Тәврат қануни бизгә Худаниң чоң илтипати туюлуп, қиммәтлик мәдәт болиду. Мәсиһниң Инҗилда хатириләнгән бизгә болған әмирлириниң үстидә чоңқур ойланғинимиздәк, биз Тәврат қанунидиниң үстидиму чоңқур ойлинимиз. Тәврат қанунидин биз Худаниң барлиқ инсанларға болған «һәққаний тәливи»ни көримиз — демәк, Худаниң һәққаний маһайитини әкс әттүргән әхлақий әмирләрни көримиз. Биз йәнә қурбанлиқлар тоғрилиқ, рәсмийәтләр тоғрилиқ яки бөләк мәхсәтләрдә назил қилинған, Худадин Исраилға чүшүрүлгән башқа бәзи вақитлиқ әмирләрни көримиз. Ундақта, Мәсиһкә етиқад қилғучиларниң Тәврат қануни билән болған мунасивити немә? Бу темида биз төвәндә «Римлиқларға»дики «кириш сөз»имиздин азрақ нәқил кәлтүримиз: —

Ишәнгүчиләрниң Тәврат қануни билән болған мунасивити тоғрилиқ

Тәврат қанунини оқуп чиққанларға мәлумки, униң җәмъий бәш җәһәттики тәливи бар: —

(1) Әхлақ җәһәттики тәләпләр. Булар пәқәт «Мисирдин чиқиш» 20-бапта хатириләнгән «он әмир-пәрһиз»ла әмәс, бәлки Тәвратниң башқа көп йәрлиридә хатириләнгән әхлақ тәләплирини өз ичигә алиду. «Худадин башқа һечқандақ илаһиңлар болмисун», «Ата-анаңларға һөрмәт қилиңлар», «Оғрилиқ қилмаңлар», «Йеқиниңни өзүңни сөйгәндәк сөйгин», «Һечқандақ палчилиқ қилмаңлар» қатарлиқ буниңға охшаш нурғун әхлақ тоғрисидики тәләпләрму бар. Ишәшимиз камилки, бундақ тәләпләрни һәр дәвирдики ишәнгүчиләр толиму һәққаний, дурус, есил дәп қарайду.

(2) Йәһудий хәлқиниң шараитиға вә саламәтлигигә уйғун бәзи әмәлий тәләпләр: Мәсилән, «Кишиләрни шу йәрдин жиқилип кәтмисун дәп өйүңларниң өгүзиниң төрт әтрапиға тосма там ясаңлар» («Қан.» 22:8) (Йәһудий хәлқи даим өгүзлиридә тамақ йәйду, ухлайду), «Тәрәт қилидиған йәр туралғу жайлириңлардин айрим жайда болсун» («Қан.» 23:3), қатарлиқлар.

(3) Қанунға хилаплиқ ишларға қарита тегишлик жазалар; мәсилән: «**Әгәр мәлум бир адәмниң калиси башқа бирисиниң калисини үсүп өлтүрүп қойған болса, улар үскүчи калини сетип пулини тәң үләшсун һәм өлгән калиниң гөшиниму шундақ қилсун**» («Мис.» 21:35), қатарлиқлар

(4) «Образ жәһәттики» тәләпләр. Мәсилән, «**Кала вә ешәкни тәң қошқа қатқили болмайду**» («Қан.» 22:9), «**Үстүңгә икки хил рәхттин тикилгән кийимни киймә**» («Қан.» 22:11), қатарлиқлар.

(5) Ибадәт чедириға яки ибадәтханиға вә шуниңдәк һейт-байрамларға мунасивәтлик бәзи рәсим-қаидиләр, жүмлидин адәмниң гунайини тиләйдиған вә башқа қурбанлиқларға бағланған әмирләр.

(Жуқириқи 4- вә 5-хил әмирләрниң һәммиси «символлуқ, бешарәтлик» әмирләр дәп һесаблиниду, чүнки улар кәлгүси замандики, Мәсиһдә болидиған нижатни көрситиду).

Әнди жуқуридики сөзимизни қайтилисақ, расул Павлусниң «**Биз «Мәсиһдә»** (Мәсиһ арқилиқ) **Тәврат қанунининң илкидин халас болдуқ**», «**Мәсиһдә Тәврат қануниға нисбәтән өлдуқ**» («Рим.» 7:4-6) дегән сөзлири қанунниң қайси жәһәтлирини көрситиду? Бизниңчә һәр бир жәһәттин ейтилиду.

Мәсиһ келиши билән у инсанларниң барлиқ гуналирини Өз үстигә елип, «әң ахирқи қурбанлиқ» болуп, Тәврат қанунида көрситилгән барлиқ бешарәтлик, символлуқ тәләпләрни биракла

әмәлгә ашурди. Бу тәләпләр Униң қурбанлиғи билән һеч кимгә керәк әмәс болуп қалди, әлвәттә. Бирақ Мәсиһниң өлүми ишәнгүчиләрниң Тәврат қанунидики башқа тәләплири билән болған мунасивитиниму пүтүнләй өзгәртивәтти.

Һәр бир дәвирдә Худаниң инсанға тегишлик болған әхлақ тәләплири өзгәрмәйду, әлвәттә. Һалқилиқ иш шуки, инсан әслидила гунакар болғанлиғи үчүн бу тәләпләргә һәргиз әмәл қилалмайду. Бу тәләпләрни расул Павлус «Рим.» 8:4дә «қанунниң һәққаний тәливи» дәйду. Әмәлийәттә, «Тәврат қануни»дики әхлақ тәләплири Худаниң инсанға болған пүтүн әхлақ тәләплирини ипадилимәйду (Мәсиһниң бу тоғрисидики тәлимини көрүң — Инжил, «Матта», 5-7-баплар). Това қилған һәр бир ишәнгүчи Тәврат қанунидики әхлақ тәләплирини интайин есил, интайин яхши дәп қарайду вә Худаниң шан-шәриви үчүн буларға әмәл қилишни арзу қилиду; бирақ ишәнгүчи өзигә тайинип уларға әмәл қилалмайдиғанлиғини обдан билиду. У өзиниң қанунға әмәл қилишқа болған үнүмсиз тиришишлирини ташлап қойған вә өзини ишәнгүчи сүпитидә «қанунға нисбәтән өлгән» дәп һесаблайду. Етиқадчи Худаниң йеңи әһдисигә ишинип, Худаға тайинип: — «Худаниң маңа ата қилған Роһи арқилиқ У Өзиниң әмирлирини мәндә әмәлгә ашуриду» дәп ишиниду. Һазир әмәл қилғучи, ишлигүчи, сахавәтлик ишларни қилғучи у әмәс, бәлки Худаниң Өзидур. Худа Өз муһәббитини қәлбимизгә қуйғандин кейин («Рим.» 5:8) У Өзи биз арқилиқ Өз әмәллирини жүргүзиду, Өз муһәббитини башқиларға көрситиду: — «Башқиларни сөйгән киши өз йеқиниға һечқандақ яманлиқ қилмайду. Шуниң үчүн, меһир-муһәббәт болса, Тәврат

қанунининң тəливини əмəлгə ашурғучидур» («Рим.» 13:10).

Буларни чүшəнгəндин кейин, биз һазир жуқурида ейтқинимиз билəн мунасивəтлик, шундақла көп адəмлəр сорайдиған мундақ бир соалға жавап берəлəйдиған болимиз: —

Худа Өз қедимки хəлқи Исраилға Тəврат қанунида тапшурған əмирлири билəн Униң Рəббимиз Əйса Мəсиһ арқилиқ жамаитигə тапилиған, Инжилда хатирилəнгəн əмирлириниң оттурисида пəриқлəр барму? Бар болса, немə үчүн?

Пəриқлəр бар. Мəсилəн, Тəвратта əр кишигə бирдин көп аялни əмригə елишқа болидиғандəк көрүниду (һалбуки, Тəвраттики тарихларда шундақ икки-үч аяллиқ бир аилə тоғрилиқ мол испат барки, улар көп бəхитсизликкə учрайду). Инжилда болса жамаəтгə йетəкчи болуш үчүн (йетəкчи көп тəрəплəрдə үлгə болуши керəк, əлвəттə) бир аяллиқ болуши керəк, дейилиду («1Тим.» 3:2 — бу əмир бирдин көп аялни алликачан əмригə алған əр кишиниң етиқад қилишқа киришкə тосалға болмайду, əлвəттə — пəқəт у жамаəткə йетəкчи болалмайду).

Йəнə келип, Тəвратта Худа Исраилларға Қанаандики əллəрни йоқитишни əмир қилиду; Инжилда Рəб Əйса бизгə: — «**Мəн Өзүм шуни силəргə ейтип қояйки, силəргə дүшмəнлик болғанларға меһир-муһəббəт көрситиңлар, силəрдин нəпрəтлəнгəнлəргə яхшилиқ қилиңлар, силəргə зиянкəшлик қилғанларға дуа**

қилиңлар. Шундақ қилғанда, әрштики Атаңларниң пәрсәндлиридин болисиләр. Чүнки У қуяшиниң нурини яхшиларғиму вә яманларғиму чүшүриду, ямғурниму һәққанийларғиму, һәққанийәтсизларғиму яғдуриду» дәйду («Матта» 5:44-45).

Биз төвәндә бу икки мисал тоғрилиқ, шундақла пәриқләрниң асаси сәвәплири тоғрилиқ тәпсилий сөзләймиз; андин сөзлиримизни тәстиқлашқа йәнә икки мисал кәлтүримиз.

Тәврат қанунидики тәләпләр вә Инҗилдики етиқадичиларға болған тәләпләр оттурисидики пәриқләр —

Биринчи мисал

Инҗилдики Рәббимизниң мухлислириға болған тәләплири билән Тәврат қанунидики Исраилға болған тәләпләрниң оттурисидики пәриқләр Пәрисийләрниң Рәббимиз билән болған көп сөһбәтлиридин яки талаш-тартишлиридин ениқ көрүниду. Рәббимиз мухлислириға «Зина билән вапасизлиқ қилғанлиқ сәвәвидин башқа, талақ қилишқа болмайду» дәп ениқ тәлим бәргән. Төвәндә пәрисийләр униңға «талақ қилиш» тоғрилиқ кәскин бир соал қойиду: —

«Әнди бәзи Пәрисийләр Униң йениға келип Уни қилтаққа

чүшүрүш мәхситидә Униңдин:

— Бир адәмниң һәрқандақ сәвәптин аялини қоюветиши Тәврат қануниға уйғунму? — дәп сориди.

Шуниң билән У җавапән мундақ деди:

— Тәвраттин шуни оқумидиңларму, аләмниң башлимида инсанларни Яратқучи уларни «әр вә аял қилип яратти» вә «Шу сәвәптин әр киши ата-анисидин айрилиду, аяли билән бирлишип иккиси бир тән болиду». Шундақ екән, әр-аял әнди икки тән әмәс, бәлки бир тән болиду. Шуниң үчүн, Худа қошқанни инсан айримисун.

Пәрисийләр Униңдин йәнә:

— Ундақта, Муса пәйғәмбәр немә үчүн Тәврат қанунида әр киши өз аялиға талақ хетини бәрсила андин уни қоюветишкә болиду, дәп буйруған? — дәп сорашти.

У уларға: — Таш жүрәклигиңлардин Муса пәйғәмбәр аяллириңларни талақ қилишқа рухсәт қилған; лекин аләмниң башлимида бундақ әмәс еди. Әнди шуни силәргә ейтип қояйки, аялини бузуқлуқтин башқа бирәр сәвәп билән талақ қилип, башқа бирини әмригә алған һәрқандақ киши зина қилған болиду.

Мухлислар униңға:

— Әгәр әр билән аял оттурисидики мунасивәт шундақ болса, ундақта өйләнмәслик яхши екән, — деди.

У уларға:

— Бу сөзни һәммила адәм әмәс, пәқәт Худа несип қилғанларла қобул қилалайду. Чүнки анисиниң балиятқусидин туғма бәзи ағватлар бар; вә инсан тәрипидин ахта қилинған бәзи ағватлярму бар; вә әрш падишалиғи үчүн өзини ағват қилғанларму бар. Бу сөзни қобул қилалайдиғанлар қобул қилсун! — деди» («Мат.» 19:3-12)

Тәврат дәвридә, Пәрисийләр дегәндәк, Худа Исраилға талақ қилишқа йол қойған («Муса буйруған» әмәс). Бу бәлгүлимә мундақ: —

«Әгәр бириси бир аялни әмригә алғандин кейин униңда бирәр сәт ишни билип, униңдин сөйүнмисә, ундақта у талақ хетини пүтүп, униң қолиға бериши керәк; андин уни өз өйидин чиқиривәтсә болиду. Аял униң өйидин чиққандин кейин башқа әргә тәгсә болиду» («Кан.» 24:1).

Пәрисийләр Әйсаниң талақ қилиш тоғрилиқ тәлимини тоғра чүшәнгән еди; демәк, Өзигә етиқад қилғучи кишиләрни талақ қилишқа болмайду (пәқәт зина билән вапасизлиқ қилғанлиғи сәвәви түпәйлидин талақ қилишқа болиду — «Мат.» 5:31-32, 19:9 вә «Мар.» 10:2-12). Әмәлийәттә Худа аллиқачан қедимки хәлқигә Өзиниң талақ қилиш ишиға өч екәнлигини көрсәткән еди («Мал.» 2:16ни көрүң).

Худаниң талақ тоғрисидики әмридә, немишқа «кона әһдә»

астида яшиған хәлқигә болған әмри билән һазир «йеңи әһдә»гә тайинип яшиған хәлқигә болған әмридә бу пәриқ бар?

Рәббимизниң Пәрисийләргә бәргән җавапи «кона әһдә»дики әмирләр билән йеңи әһдәдики әмирләрниң барлиқ пәриқләрни чүшинишкә бизни һалқилиқ бир ачқуч билән тәминләйду: «**Таш жүрәклигиңлардин Муса пәйғәмбәр аяллириңларни талақ қилишқа рухсәт қилған; лекин аләмниң башлимида бундақ әмәс еди**». Рәббимизниң: «**Аләмниң башлимида бундақ әмәс еди**» дегән сөзи Худаниң Адәматимиз вә һаваанимизни яратқинини көрситиду, әлвәттә. Наһайити ениқки (әмма көп адәмләр уни унтуйду), пәқәт бир Адәмата, пәқәт бир Һава-анимиз бар еди. Худаниң Адәматиға болған пилани һечқандақ «талақ қилиш» мүмкинчилигини яки пурситини өз ичигә алған әмәс. Көп башқа ишларда болғандәк, Худаниң мәхсәт-пиланини өзләштүрүш үчүн Мәсиһ дегәндәк «башлам»ға қайтишимиз керәк. Һалбуки, Адәматимизниң «гунақа тейилиши»ниң пажиәлик, апәтлик ақивәтлири билән, һәммимизниң Адәматимиздин варис қилған гуналиқ тәбиити һәммимиздә «таш жүрәклик»ни туғдурған. Мәйли Йәһудий болсақму, «ят әллик» болсақму һәммимиз «**қәбиһликлиримиз һәм гуналиримизда өлгән**»; Худаниң һәққаний тәләплиригә һеч әмәл қилалмаймиз. Шуңа, Худа Исраилға тәләпләрни қойғанда (улар һәммимиздәк таш жүрәк болғачқа), уларға Өзиниң толуқ ирадисини техи ипадилимигән, әмма уларға нисбәтән «әмәлийәткә уйғун» тәләплири чәклик бир қанунни бәрди. Шундақ болғини билән, Тәвратта хатириләнгәндәк улар һәтта шу чәклик тәләпләргиму әмәл қилиштин интайин

жирақлашти.

Худаниң қанунда болған мәхсити «гунани паш қилиш» болғандин кейин, У Исраилға қанун бәргәндә уларға Тәврат қанунидики тәләпләрдин тәләплири техиму жуқури, Өзиниң түп маһайитигә толиму уйғун камил бир қанун бәргининиң немә пайдиси болатти? жавапи, һеч пайдиси йоқ, әлвәттә; шундақ «толуқ» қанун назил қилинған болса, бәлким һечқандақ киши униңға әмәл қилишқа интилмигән болуши мүмкин еди. Шуниң билән биз һазир Рәббмизниң талақ тоғрилиқ сөзлирини чүшинимиз: —

«**Таш жүрәклигиңлардин Муса пәйғәмбәр аяллириңларни талақ қилишқа рухсәт қилған; лекин аләмниң башлимида бундақ әмәс еди**». Инжил дәври кәлгәндә, Худа «йеңи әһдә»си бойичә етиқад қилған инсанларға «йеңи қәлб, йеңи роһ» бәргәндин кейин шу кишиләргә толуқ тәләплирини, жүмлидин талақ қилиш тоғрисидики әмирлирини қоялайду.

(Калам тәржимисидә, «Коринтлиқлар (1)»дики «қошумчә сөз»дә «талақ қилиш» тоғрисидики музакириниму көрүң).

Иккинчи мисал: — меһир-муһәббәт тоғрилиқ

«**Силәр «Қошнаңни сөйгин, дүшминиңгә нәпрәтлән» дәп ейтилғанни аңлиған. Бирақ Мән өзүм шуни силәргә ейтип қояйки, силәргә дүшмәнлик болғанларға меһир-муһәббәт**

көрситиңлар, силәрдин нәпрәтләнгәнләргә яхшилиқ қилиңлар, силәргә зиянкәшлик қилғанларға дуа қилиңлар. Шундақ қилғанда, әрштики Атаңларниң пәрсәндлиридин болисиләр. Чүнки У қуяшиниң нурини яхшиларғиму вә яманларғиму чүшүриду, ямғурниму һәққанийларғиму, һәққанийәтсизларғиму яғдуриду. Әгәр силәр өзүңләргә муһәббәт көрсәткәнләргила меһир-муһәббәт көрсәтсәңлар, буниң қандақму инъамға еришкичилиги болсун? Һәтта бажгирларму шундақ қиливатмамду? Әгәр силәр пәқәт қериндашлириңлар биләнла салам-сәһәт қилишсаңлар, буниң немә пәзилити бар? Һәтта ят әлликләрму шундақ қилидиғу! Шуңа, әрштики Атаңлар мукәммәл болғинидәк, силәрму мукәммәл болуңлар» («Матта» 5:43-48).

«Мениң Пәриштәм алдиңда жүрүп, сени Аморий, Һиттий, Пәриззий, Қанааний, Һивий вә Йәбусийларниң зиминиға башлап кириду; Мән уларни йоқитимән.

Сән уларниң илаһлириға баш уруп ибадәт қилма вә яки улар қилғандәк қилма; бәлки уларниң бутлирини үзүл-кесил чеқивәт, бут түврүклирини үзүл-кесил кукум-талған қиливәт; лекин Худайиңлар Пәрвәрдигарниң ибадитидә болуңлар» («Мис.» 23:23-24 — «Қанун шәһри» 7-бапниму көрүң).

Тәврат вә Инжилни оқуйдиған ақкөңүл кишиләрниң беши бәзидә шу нуқта тоғрилиқ қаймуқуп қалиду. Инжилда Рәб Әйса

Мәсиһ бизгә һәтта дүшмәнлиримизгиму меһир-муһәббәт көрситиңлар, дәп буйруған йәрдә, Тәвратта «Мисирдин чиқиш»тики мошу йәрдә немишқа Исраилларға мошу адәмләрни йоқитиңлар, дәп буйрулған? Немишқа Тәвратниң башқа йәрлиридиму шундақ буйруқ көрүлиду? Худаниң ирадиси зади немә? Ундақ буйруқ залимлиқ әмәсму?

Бундақ соалға җавап бериш үчүн биз аввал Қанаанларниң әһвали билән Исраилларниң әһвалини тәпсилий көрүп чиқишимизға тоғра келиду: —

(a) Қанаанийларниң әһвали

Төрт йүз жил илгири Худа Ибраһимға Қанаан зиминини беришкә вәдә қилған вақтида униңға йәнә мундақ дегән еди: —

«**Пәрвәрдигар Абрамға: Җәзмән билишиң керәкки, сениң нәслиң өзлириниң болмиған бир зиминда мусапир болуп, шу йәрдики хәлиқниң қуллуғида болиду вә шундақла, бу хәлиқ уларға төрт йүз жилғичә җәбир-зулум салиду. Лекин Мән уларни қуллуққа салғучи шу таипиниң үстидин һөкүм чиқиримән. Кейин улар нурғун байлиқларни елип шу йәрдин чиқиду. Әмма сән болсаң, аман-хатирҗәмлик ичидә ата-бовилириңға қошулисән; узун өмүр көрүп андин дәпнә қилинисән. Лекин шу йәрдә төрт әвлад өтүп, нәслиң бу йәргә йенип келиду; чүнки Аморийларниң қәбиһлигиниң техи зихи**

тошмиди» («Яр.» 15:15-17).

«**Аморийларниң қәбиһлигиниң техи зихи тошмиди**» яки «**Аморийларниң қәбиһлиги техи тошмиғаниди**» дегән сөзләр бизгә, гәрчә зиминдикиләрниң гунайи шу заманда наһайити еғир болғини билән, Худа уларниң бешиға һөкүмини чүшүргичә уларға техи това қилғидәк вақит бәрмәкчи еди, дәп көрситиду. Әгәрдә «қәбиһлигиниң зихи тошқан» болса, ундақта инсан гунаҗа толған болупла қалмай, бәлки униң ахир берип Худа алдида това қилип қилмишлирини түзитиш пурсәтлирини рәт қилғанлиғини көрситиду. Шуңа Худаниң Ибраһимға болған бу сөзи шуни көрситидуки, кәлгүси бир заманда у бу рәзил қәбилиләрни (Аморийлар Қанаанийлар қәбилиләрниң каттабешидур) зиминидин, шундақла йәр йүзидин йоқатмақчи еди.

Биз «Қанаанийлар қандақ еди?» дәп Муқәддәс Китапниң башқа қисимлиридин издисәк яки археологийилик испаттин тәкшүрсәк, нәтиҗиси охшаш чиқиду; улар дәрвәқә «вәһший илаһларға» чоқунғучилар болуп, бутпәрәсликкә бағлиқ һәр хил нәпрәтлик вә жиргиничлик ишларни қилатти, җүмлидин инсанлар (болупму өз балилири)ни қурбанлиқ қилатти. Бутханилирида һәр хил паһишивазлиқ вә бәччивазлиқ өткүзүләтти (шуниң билән улар арисида һәр хил сақаймас җинсий кесәлликләр тарқалған еди), өрп-адәтлири һәр хил зулум-рәһимсизликтин айрилмайтти. Шундақ бир хәлиқ Худаниң хәлқи Исраилни булғапла қалмай, бәлки жиргиничликлигини пүткүл дунияға жуқтуруши мүмкин еди. Яхши бир ташқи кесәл дохтори адәмни қутқузуш үчүн униң тенидин өлүк әтлирини кесивәткинидәк, Худаму шу кишиләрни

дуниядин кесивәтмәкчи еди; Исраил болса Униң пичиқи болатти.

(ә) Исраилниң әһвали: —

Тәврат дәвридики Худаниң Исраилға тапилиған барлиқ әмирлири тоғрилиқ тохталғинимизда, уларниң Худаниң ниҗатини техи толуқ көрмигән бир хәлиқ екәнлигини ядимизда тутушимиз керәк. Шуңа Тәвратта хатириләнгән әмирләр бәлким Худаниң көңлидикидәк мәхсәт-муддиалирини толуқ билдүрүп кетәлмәслиги мүмкин; бәлки у көңли қаттиқ бир хәлиқ қобул қилғидәк, уларға нисбәтән мүмкин болидиған, улар ада қилалиғидәк әмирләрни тапшурған. Бу иш Рәббимизниң «Матта» 19-бап, 3-9-айәттә «талақ бериш» тоғрилиқ болған сөзлиридә ениқ чүшәндүрүлиду, болупму 7-8-айәттә хатириләнгән бу мисалда: —

«**Пәрисийләр униңдин йәнә: —**

Ундақта, Муса пәйғәмбәр немә үчүн Тәврат қанунида әр киши өз аялиға талақ хетини бәрсила андин уни қоюветишкә болиду, дәп буйруған? — дәп сорашти.

У уларға: —

Таш жүрәклигиңлардин Муса пәйғәмбәр аяллириңларни талақ қилишқа рухсәт қилған; лекин аләмниң башлимида бундақ әмәс еди» — деди».

Худаға миң тәшәккүр, «йеңи әһдә» түзүлүши билән, йәни Өз Роһиниң күч-қудрити вә чәксиз илтипати билән, Худаниң барлиқ әмирлиригә, җүмлидин «**Силәргә дүшмәнлик болғанларға**

меһир-муһәббәт көрситиңлар, силәрдин нәпрәтләнгәнләргә яхшилиқ қилиңлар, силәргә зиянкәшлик қилғанларға дуа қилиңлар» («Матта» 5-бапни көрүң) дегинигә әмәл қилишқа урғуп чиқидиған йеңи қәлбләр вә йеңи роһлар бардур. Мана бу «йеңи әһдә»дики пак-муқәддәсликтур. «Кона әһдидики пак-муқәддәслик» болса башқичә еди — Худа Өз хәлқини булғиғучи амиллардин сақлинишқа уларниң әтрапиға бирхил «қаша» селиши керәк. Қанаанийларни зиминдин чиқириветиш һәм кейин уларниң Исраил зимининиң сиртидики қалдуқлири билән һечқандақ барди-кәлди қилмаслиғи болса, Исраилни Мәсиһниң дунияға келишигичә айрим сақлайдиған мошу «қаша»ниң дәл керәк болған бир қисми еди.

Биз «Әфәсуслуқларға»дики «қошумчә сөз»имиздин нәқил кәлтүримиз: —

«Мәсиһниң келиши билән бу «қаша» керәксиз болғаниди; Исраил Мәсиһ тәрипидин қутқузулған болса, йәнә таипә хошнилириниң булғиғучи тәсирлиригә беқинип кетиши мүмкин болмайтти; әксичә, улар толуп ташқан пак-муқәддәс муһәббәт билән өз әтрапидикиләргә тәсир көрситиши мүмкин болатти. Шунчә паскинилиқ арисида турған болсиму, уларда пак-муқәддәс туруверидиған бирхил пак-муқәддәслик бар болатти; һәрқандақ өчмәнлик вә нәпрәт арисида турған болсиму, уларда меһрибанлиқ туруверидиған бирхил муһәббәт бар болатти (шуңа һазир барлиқ етиқадчиларға, у Йәһудий болсун, Йәһудий болмисун, һечқандақ «қаша» керәк әмәс)».

Лекин кона әһдә дәвридә, йәни Тәврат дәвридә болса (Худаниң Роһи техи ата қилинмиғачқа), шундақ бир нәччә «қаша» болған әмирләр интайин керәк еди («қаша» болған әмирләрниң әң каттиқи «Қанаанийларни қириңлар, һайдиветиңлар» дегәндәк әмирни өз ичигә елиши керәк еди). Лекин булар һазир дәрвақә Мәсиһниң муһәббәт вә күч-қудрәткә толған жүксәк әмирлири тәрипидин бикар қилинғандур; Худаниң меһир-шәпқити билән уларда маңайли!

(Изаһат — жамаәтниң дунияға беридиған гувачилиғида бирхил «қаша» техи керәк. Мәлум бир етиқадчи гунақа петип қилип, това қилмай очуқ-ашкарә гуна садир қиливәрсә, ундақта жамаәт шу кишини өзлириниң арисидин, барди-кәлдисидин айриветиши керәк «1Кор.» 5:1-13, «Рим.» 16:17, «2Тес.» 3:14-15ни көрүң). Бу «қаша»ниң мәхсити: (а) гуна қилиштин янмиған шу кишини това қилишқа үндәш; (ә) жамаәтниң аләм алдидики гувақчилиғиниң паклиғи вә ениқлиғини сақлаш; қисқиси, «хуш хәвәр»гә ишәнмигән яки хуш хәвәрни аңлимиғанларниң жамаәтниң ишлириға қарап: «Худа муқәддәс әмәс екән» яки «Худа һәққаний әмәс екән» дәп ойлап қелишиниң алдини елиш).

Үчинчи мисал: —

«Мат.» 5:21-22дә «Бурунқиларға «қатиллиқ қилма, қатиллиқ қилған һәрқандақ адәм сораққа тартилиду» дәп буйрулғанлиғини аңлиғансиләр. Бирақ Мән Өзүм шуни силәргә ейтип қояйки, өз қериндишиға бикардин-бикар

аччиқланғанларниң һәр бириму сораққа тартилиду. Өз қериндишини «ахмақ» дәп тиллиған һәр ким алий кеңәшмидә сораққа тартилиду; әмма қериндашлирини «тәлвә» дәп һақарәтлигән һәр ким дозахниң отиға лайиқ болиду».

Рәббимиз бу тәлимидә Тәврат қанунидики қатиллиқ тоғрилиқ әмирни нәқил кәлтүриду. Еникқи, роһ-қәлбидә «Худа Өзи билән дост болуш»қа тәқәзза болған инсанларға нисбәтән, Худаниң уларға болған толуқ тәливи «қәлбиңларда қатиллиқ болмисун, нәпрәт болмисун» дегәнликтур. Дегинимиздәк, адәмниң қәлб-роһиниң шундақ меһир-муһәббәткә толдурулуши пәқәт Худаниң Муқәддәс Роһиниң күч-қудрити билән болалайду, әлвәттә.

Төртинчи мисал: —

«**Силәр «зина қилмаңлар» дәп буйрулғанлиғини аңлиғансиләр. Бирақ Мән Өзүм шуни силәргә ейтип қояйки, бирәр аялға шәһваний нийәт билән қариған киши көңлидә у аял билән аллиқачан зина қилған болиду**» («Мат.» 5:27-28)

Рәббимиз бу тәлимидә Тәврат қанунидики зина тоғрилиқ әмирни нәқил кәлтүриду. У Муса арқилиқ чүшүрүлгән мошу әмирни тәстиқлайду, әлвәттә, андин әмирни адәмниң ички дуниясуға тәдбиқлайду. Муса арқилиқ кәлгән қедимки әмир Худа инсанниң қәлбигә Өзиниң маһийитини аян қилидиған, толуқ тәливини техи билдүрмигән еди. Әмирниң үстигә чоңқур ойланғанлар бәлким «әмрниң ички мәниси инсанлардин шундақ

«пак қәлб»лик болушни тәләп қилиду, дегән хуласигә келиши мүмкин; лекин Рәббимиз шу һәқиқәтни ениқ аян қилиду. Мәсиһкә етиқад қилиши билән Худаниң падишалиғиға варислиқ қилғучилар шундақ сап қәлблик болушқиму варислиқ қилиду («Рим.» 14:17); Худаниң меһир-шәпқити билән, Муқәддәс Роһниң иш көрүши билән инсанниң қәлби паклиниду («Мат.» 5:8).

Ахирда, Тәврат қанунининң Инжил билән, йәни «йеңи әһдә» билән бағлиқ болған йәнә үч тәрипигә нәзәр салайли: —

(а) «Меһир-муһәббәт Тәврат қанунининң тәливини әмәлгә ашурғучидур»

«**Бир-бириңларни сөйүштин башқа, һеч кимгә һеч нәрсидин қәриздар болмаңлар. Чүнки башқиларни сөйгән киши Тәврат қанунининң тәливини әмәлгә ашурған болиду. Чүнки «зина қилма, қатиллиқ қилма, оғрилиқ қилма, нәпсанийәтчилик қилма» дегән пәрһизләр вә булардин башқа һәрқандақ пәрзләрму, «қошнаңни өзүңни сөйгәндәк сөйгин» дегән бу әмиргә жиғинчақланған. Меһир-муһәббәткә берилгән киши өз йеқиниға һечқандақ яманлиқ жүргүзмәйду; шуниң үчүн, меһир-муһәббәт Тәврат қанунининң тәливини әмәлгә ашурғучидур**» («Рим.» 13:10).

Расул Павлусниң бу тәлимидә Худаниң Тәврат қанунида болған

түп мәхситини башқа нуқтиинәзәрдин көримиз. Демәк, инсанни Өз йениға қайтуруш — уни Мәсиһдә болған ниҗат билән «Өзиниң образи», «Өзиниң сүрити»гә кәлтүрүп, меһир-муһәббәт ичидә яшайдиған қилиштин ибарәттур. Биз шу мәхсәтни төвәндикидәк ичламлисақ болиду: --

(а) Бириси меһир-муһәббәт ичидә яшиялайдиған болса (Мәсиһ шундақ қилған) у Тәврат қанунини мукәммәл әмәлгә ашурғучи болиду. Мәсиһдин башқа һеч ким шундақ қилмиди вә қилалмайду.

(ә) Гәрчә Тәврат қануни Худада болған толуқ пак-муқәддәсликни вә һәққанийлиқни толуқ көрсәтмигини билән, у «Худаниң қорали» болуп, уни оқуған инсанға өз гунайини, шундақла гунаниң дәһшәтлигини обдан тонутиду.

(б) Инсанға өз гунайини тонутуш йәни униңға Ниҗаткарға болған мутләқ һаҗитини көрситиду.

(в) Инсан Мәсиһни «Ниҗаткарим» дәп тонуп ниҗатқа еришиду

(г) Ниҗатта Муқәддәс Роһ инсанниң тәбиитини өзгәртип, йеңи қәлб, йеңи роһ бәргәчкә, инсан меһир-муһәббәтлик һаятқа кәлгән болиду — демәк, Худаға болған меһир-муһәббәттә, өз йеқиниғиму болған меһир-муһәббәттә яшайдиған бир һаятқа кәлгән болиду. Бу җәһәттин ейтқанда «**Меһир-муһәббәт Тәврат қануниниң тәливини әмәлгә ашурғучиду**р» дейәләймиз.

Төвәндики айәтләр бизгә Тәврат қануни тоғрилиқ охшаш һәқиқәтләрни көрситиду: —

«**Бир-бириңларни сөйүштин башқа, һеч кимгә һеч**

нәрсидин қәриздар болмаңлар. Чүнки башқиларни сөйгән киши Тәврат қанунининң тәливини әмәлгә ашурған болиду. Чүнки «зина қилма, қатиллиқ қилма, оғрилиқ қилма, нәпсанийәтчилик қилма» дегән пәрһизләр вә булардин башқа һәрқандақ пәрзләрму, «йеқиниңни өзүңни сөйгәндәк сөйгин» дегән бу әмирдә жиғинчақланған. Меһир-муһәббәткә берилгән киши өз йеқиниға һечқандақ яманлиқ жүргүзмәйду; шуниң үчүн, меһир-муһәббәт Тәврат қанунининң тәливини әмәлгә ашурғучидур» («Рим.» 13:8-10).

«Чүнки пүткүл Тәврат қануни «йеқиниңни өзүңни сөйгәндәк сөйгин» дегән бирла әмирдә әмәл қилиниду» («Гал.» 5:14)

«Вәһаләнки, Муқәддәс Роһниң мевиси болса меһир-муһәббәт, шад-хурамлиқ, хатирҗәмлик, сәвир-тақәт, меһрибанлиқ, яхшилиқ, ишәш-садиқлиқ, мөмин-мулайимлиқ вә өзини тутувелиштин ибарәт. Мошундақ ишларни тосидиған һечқандақ қанун йоқтур» («Гал.» 5:22--23)

«Әндиликтә бизгә тапиланған тәлимниң муддиаси сап қәлб, пак виждан вә сахтилиқсиз етиқадтин келип чиқидиған меһир-муһәббәттин ибарәттур. Бу ишларда бәзи кишиләр чәтнәп, бемәнә гәпләрни қилишқа бурулуп кәтти. Уларниң Тәврат қанунининң өлимаси болғуси бар; бирақ улар өзлириниң немә

дәватқанлиғини яки өзлириниң һәдәп қәйт қиливатқан сөзлириниң немә екәнлигини чүшәнмәйду.

Әнди бизгә мәлумки, әгәр кишиләр Тәврат қанунини әсли муддиасида қолланса, у пайдилиқтур. Чүнки биз йәнә шуни билимизки, Тәврат қануни һәққаний адәмләр үчүн түзүлгән әмәс, бәлки қанунға хилаплиқ қилғучилар вә бойни қаттиқлар үчүн, ихлассизлар вә гунакарлар үчүн, ипласлар вә күпүрлүк қилғучилар үчүн, атисини өлтүргүчиләр вә анисини өлтүргүчиләр үчүн, қатиллар, бузуқлуқ қилғучилар, бәччивазлар, адәмләрни қуллуққа булиғучилар, ялғанчилар, қәсәмхорлар үчүн вә яки сағлам тәлимләргә зит болған башқа һәрқандақ қилмишларда болғанлар үчүн түзүлгән — бу тәлимләр тәшәккүр-мубарәккә лайиқ болғучи Худаниң маңа аманәт қилған шан-шәривини аян қилған хуш хәвәргә асасланған» («1Тим.» 5:1-11)

«Калам инсан болди һәм аримизда маканлашти; вә биз Униң шан-шәривигә қаридуқ — у шан-шәрәп болса, Атиниң йенидин кәлгән, меһир-шәпқәт вә һәқиқәткә толған бирдин-бир йеганә Оғлиниңкидур... чүнки һәммимиз Униңдики толуп ташқанлардин илтипат үстигә илтипат алдуқ.

Чүнки Тәврат қануни Муса пәйғәмбәр арқилиқ йәткүзүлгән еди; лекин меһир-шәпқәт вә һәқиқәт Әйса Мәсиһ арқилиқ йәткүзүлди» («Юһ.» 1:14-17)

(ә) Тәврат қанунидики бешарәтләр һәм «бешарәтлик рәсим»ләр

Тәврат қануни нурғун җәһәтлиридә бизни биваситә аҗайиб, очуқ бешарәтләр яки «бешарәтлик рәсим»ләр билән тәминләйду. «Бешарәтлик рәсим»ләр дегинимиз — Тәвратта мәлум бир әмирдә, мәлум бир вақиәдә, мәлум бир шәхстә болған ишларда Мәсиһниң келишидин хелә бурунла бешарәт сүпитидә Униң хизмитиниң мәлум бир җәһәти, Униң қутқузған хәлқи (җамаити) билән болған мунасивити, Униң Иблис билән болған җеңи қатарлиқ һәртүрлүк тәпсилатлири алдинала көрүниду, дегәнликтур.

Төвәндә биз пәқәт төрт мисални тилға алимиз: —

(а) «Мис.» 21:2-6дә һөрлүккә чиқишқа һоқуқлуқ қулниң әһвали тоғрилиқ бәлгүлимини көримиз. Қизиқ иш шуки, бәзидә қуллар ғоҗисиниң өйидә қелишни таллайду. Бундақ қулниң ғоҗисиға болған муһәббитидә биз Мәсиһниң Атисиға болған муһәббитини, шундақла Мәсиһниң Атиси «Униңға бәргән аилиси» болған җамаәткә болған муһәббитини көримиз. Қулниң егисигә болған муһәббити вә бойсунушиниң ипадиси болса қулниң әтлири санҗилип, тешилип яғачқа вақитлиқ бекитилгәнлигидур. Шу «яғачқа бекитилиш» кәлгүси Атисиға болған муһәббити үчүн Мәсиһниң санҗилип вақитлиқ яғачқа бекитилгәнлигини көрситиду.

(ә) «Мисирдин чиқиш» 25-31 бапларда Муса Худадин «муқәддәс чедир»ниң керәк болидиған тәпсилатлирини тапшуривалиду. Шу муқәддәс чедирниң һәр бир тәпсилати Мәсиһни көрситидиған көркәм бир бешарәтлик рәсимдур; чүнки шу йәрдә инсанлар Худаға

қурбанлиқ арқилиқ йеқинлишиш пурсити болатти. «Юһ.» 1:14дә «Калам инсан болди һәм аримизда маканлашти (грек тилида «чедирини тикип турди»)» дейилиду. «Мисирдин чиқиш»қа болған «қошумчә сөз»имизни көрүң.

(б) «Лавийлар» 15-бап вә «Қанун шәһри» 14-бапта қайси һайванларниң «һалал», қайси һайванларниң «һарам» дәп бекитилгини бизни Инҗил дәвридә Худаниң хәлқиниң һаятида немә ишларниң мәқбул, немә ишларниң мәқбул әмәслигини көрситидиған обдан «бешарәтлик рәсим» билән тәминләйду.

(в) «Чөл.» 21:4-9дә, Исраиллар гуна садир қилғанда, Худа уларға тәрбийә бериш үчүн арисиға йиланларни әвәткән, дәп хатирилиниду. Йиланлар нурғун адәмләрни чаққан, Муса Худаниң йолйоруғи билән тучтин бир йилан ясап, уни һасиға бекитип, һасини егиз көтирип Исраилниң баргаһини айлинип маңған. Йиланларниң зәһиридин өләй дәп қалғанлар әгәр иман билән шу туч йиланға қариса сақайған.

Бу вақиә Әйсаниң чапрас яғачта көтирилишигә «бешарәт рәсим» болиду. Гунайидин өләй дегәнләрӘйсаға иман билән қариса (Әйса биз үчүн гунаниң Өзи қилинған, «2Кор.» 5:21) гунатин сақайтилиду — демәк, мәңгүлүк һаятқа еришиду.

«Муса чөлдә туч йиланни көтәргәндәк, Инсаноғлиму охшашла шундақ егиз көтирилиши керәк. Шундақ болғанда, Униңға етиқад қилғанларниң һәммиси һалак болмай, мәңгүлүк һаятқа еришәләйду» («Юһ.» 3:14-15).

(г) «Қанун шәһри» 18-бапта «кәлгүси замандики пәйғәмбәр» тоғрилиқ бешарәт берилиду. Барлиқ инсанлар шу пәйғәмбәргә қулақ селиши керәк, болмиса қутқузулмайду, дейилиду. Демисәкму Мәсиһ дәл шу пәйғәмбәрдур. «Калам тәрҗимиси»да «қанун шәһри»дики «қошумчә сөз»нриму көрүң.

«Тәврат қануни»да Мәсиһни алдинала тәсвирләнгән йүздин көп бешарәт яки «бешарәтлик рәсим»ни байқайсиз. Расул Павлус мошу бешарәтләрни вә бешарәтлик рәсимләрни кәлгүсидики бир җисимниң «бир көләңгә»си, дәйду. «Җисим» болса Рәб Әйса Мәсиһ, көләңгә болса Тәврат қанунидики барлиқ бәлгүлимиләр вә тәләпләрдур («Кол.» 2:16-17ни көрүң).

(б) Тәврат қанунидики «қурбанлиқлар»ға болған тәләпләр

Тәврат қануни арқилиқ инсанниң гунайи аян қилинипла қалмай, бәлки униңда Худаниң гунани бир тәрәп қилип, инсанни гунатин қутқузуш йоли қурбанлиқ йоли, дәпму бекитилиду. «Лавийлар»дики «қошумчә сөз»имиздә баян қилғинимиздәк, Исраилға бекитилгән бәш хил һәдийә-қурбанлиқ кәлгүсидики «әң ахирқи қурбанлиқ»ни, йәни Мәсиһниң чапрас яғачтики улуқ өлүминиң бәш җәһәтини алдинала көрситиду. Демисәкму, Тәврат қанунида бекитилгән шу қурбанлиқларниң һазир һаҗити қалмайду, Мәсиһниң өлүмидин кейин һеч керәк әмәс.

«Ундақта, Тәврат қанунини чүшүрүштики мәхсәт немә? У

болса, инсанларниң итаәтсизликлири түпәйлидин, Худаниң мираси вәдә қилинғучи, йәни Ибраһимниң нәсли дунияға кәлгичә қошумчә қилип берилгән; у пәриштиләр арқилиқ бир васитичиниң қоли билән бекитилип йолға қоюлған. Әмма «васитичи» бир тәрәпниңла васитичиси әмәс (бәлки икки тәрәпниңкидур), лекин Худа Өзи пәқәт бирдур. Ундақта, Тәврат қануни Худаниң вәдилиригә зитму? Яқ, һәргиз! Әгәр бирәр қанун инсанларни һаятлиққа ериштүрәләйдиған болса, ундақта һәққанийлиқ җәзмән шу қанунға асасланған болатти. Һалбуки, муқәддәс язмилар пүткүл аләмни гунаниң илкигә қамап қойған. Буниңдики мәхсәт, Әйса Мәсиһниң садақәт-етиқади арқилиқ вәдиниң етиқад қилғучиларға берилиши үчүндур. Лекин етиқад йоли келип ашкарә болғичә, биз Тәврат қануни тәрипидин қоғдилип, ашкарә болидиған етиқадни күтүшкә қамап қоюлғанидуқ. Шу тәриқидә, бизниң етиқад арқилиқ һәққаний қилинишимиз үчүн Тәврат қануни бизгә «тәрбийилигүчи» болуп, бизни Мәсиһкә йетәклиди. Лекин етиқад йоли ашкара болуп, униңдин кейин биз «тәрбийилигүчи»ниң назаритидә болмидуқ. Чүнки һәммиңлар Мәсиһ Әйсаға етиқад қилиш арқилиқ Худаниң оғуллири болдуңлар. Чүнки һәрқайсиңлар Мәсиһгә киришкә чөмүлдүрүлгән болсаңлар, Мәсиһни кийивалған болдуңлар» («Гал.» 3:19-27).